№ 58 Մարտի 31 (Ապրիլի 12) 1881 Մարտի 31 (Ապրիլի 12) № 58

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլ. կէս տարվանը 6 րուբլ։ Առանձին համարները 5 կոպէկով։
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Նամակ խմբագրին։ Ներքին լուրեր։—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Ապստանի խնդիրը։ Ֆրանսիա։—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։ — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ։ Մի քանի խօսք «Փարոսին»։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Թիֆլիս, 9 մարտի

Կ. Պօլսոյ սովելոց կենտրոնական յանձնաժողովի վերաբերմամբ հայ հասարակութեան կարծիքը, ինչպէս կերեւի, վերջին անգամ երկու կուսակցութեան է բաժանվում։ Մէկը համարելով զայն իբրեւ մի մարմին որ սովի Հայաստանի մէջ տեւողութեան չափ գոյութիւն ունի և ըստ որում հետզհետէ սովի եթէ ոչ ամբողջապէս գոնեա մեծ մասամբ Հայաստանի այլ և այլ մասերում նուազած լինելն աւետող մխիթարական լուրեր ստացվում են, հետեւաբար սոյն յանձնաժողովին մնում է երկու բան միայն, կամ նպատակը փոխելով տարբեր ուղղութեամբ գործել և կամ լուծվել և իր նիւթական միջոցները փոխանցել այլ շաւղով ընթացող մի ուրիշ հիմնարկութեան, օրօրինակ «Միացեալ ընկերութեան», որ ներկայացնում է ամենայն յարմարութիւններ ժամանակակից ոգւով Հայաստանի բոլոր մասերում բարոյապէս գործելու և ժողովրդի տրամադրութիւնը կազմ և պատրաստ պահելու ժամանակի բերած շարժումներին մասնակցելու համար։ Իսկ միւս կողմը՝ անհրաժեշտ համարելով Հայաստանի նիւթական և տնտեսական բարօրութեան վրա ամենայն բոպէ հսկող կազմակերպուած մարմին մի ունենալ համահաւասար բարոյական մասի հոգատարութիւնը ստանձնող «Միացեալ ընկերութեան», կը ցանկանայ սովելոց յանձնաժողովի յարատեւութիւնը, արժանի կացուցանելով նրան ընդհանուր հայերի անդուլ նպաստներին։

Այսու կաշխատենք սոյն երկու կարծիքները մի քանի կողմերով քննելով, յարգելի ընթերցողին գաղափար մը տալ՝ թէ որը աւելի նախամեծարելի է յանձնաժողովի համար—լուծվել թէ շարունակել։—Նախ և առաջ չը նայելով որ Հայաստանի քանի մը գաւառներից ստացվում են սովի ամոքելը յայտնող լուրեր, այնու ամենայնիւ յանձնաժողովի 81 յունվար 6 թուով առ Նորին սրբազնութիւն Ներսէս Պատրիարք ուղղեալ տեղեկագրին նայելով՝ Հայաստանի գաւառներից միայն Սղերդն է որ այսօր սովի դէմ բաւականին ապահոված ունի իրան պահելու բաւական արմտիք, հետեւաբար անկարօտ արտաքին օգնութեան։

Իսկ մնացեալ մասերը զորօրինակ երկու—Բասէններ, Պայազէտ, Ալաշկերտ, Գարա-Քիլիսա, Վանայ, Աղբակայ, Տիգրանակերտի, Մերդենի, Պելէճիկի և Էսկի-Շէհիրի գիւղերը դեռ սովից կը տառապին։

Յանձնաժողովի տեղեկագիրը 12.000 թուով սովեալներ կը ներկայացնէ Բաղէշի և Վանայ գաւառների մէջ։ Մանաւանդ որ սովի և անկարգ սնունդի հետեւանք բազմատեսակ հիւանդութիւններ երեւան կելնեն։ Յանձնաժողովը իր Հայաստան ղրկած բժշկի՝ տեղեկագրից քաղելով յառաջ կը բերէ թէ վերջին նոյեմբեր ամսում Վանայ մէջ յայտնվել է ժանդատենդ (Ֆիէվր թիֆօիտ), որից հայերի մէջ հազար հոգի վարակուելով՝ մեռեալների թիւը 145-ի հասել է։ Արդէն աղքատութիւնը Հայաստանում ընդհանուր է։ Սովը մի կողմից, կառավարութեան անգութ հարստահարութիւնները միւս կողմից Հայաստանի բնակիչների նիւթապէս ապահով դասակարգն անգամ կարօտութեան վերածած են։ Երկրագործը չունի ո՛չ սերմնացու ցորեն, ո՛չ մշակիչ կենդանիք և ոչ երկրագործական գործիք։

Վերջապէս յանձնաժողովի ներկայ տեղեկագրից այն տխուր եզրակացութեան կը գամք որ Հայաստանի վիճակը տակաւին շատ հեռու է բարօրեալ լինելից։ Տակաւին ամենայն մասամբ զգալի է օգնիչ ձեռքի մը պէտքը, եթէ չեմք ուզեր որ դարձեալ արձագանք տան «Հայրիկ հաց, հայրիկ հաց» աղաղակները, որք շատ հեռի չեն որ բոլոր զգայուն հայ եղբայրակիցների ականջները թնդացրին և սրտերը մորմոքեցին։

Հայաստանի այսպիսի բազմաբարդ կարիքների առաջ ինչպէս է շարժվում յանձնաժողովը։ Հերիք է հարեւանցի հայեացք մը գցել նրա ժամանակ առ ժամանակ հրատարակած տեղեկագիրների վրա հաստատապէս համոզուելու համար թէ արիաջան անձնուիրութեամբ և աչալուրջ հետեւողութեամբ կը գործէ Հայաստանի բազմատեսակ վէրքերին սպեղանի պատրաստելու համար։ Ոչ միայն ներկայ աղէտներին դարման կը տածէ՝ սովեալին հաց, մերկին զգեստ և վառելիք, հիւանդին դեղ, իսկ աղքատին չափաւոր գնով սնունդ մատակարարելով այլ և սովի և թշուառութեան բուն աղբիւրներին և շարժառիթներին կը դիմէ—երկրագործը կը քաջալերէ սերմնացու ցորեն, մշակիչ կենդանիք և պարագաներ բաշխելով, որպէս զի բնակիչների խախտեալ տնտեսական դրութիւնը, արգաւանդ հողը բարւոքէ, հաստատ համոզուած լինելով որ ներկայի բոլոր օգնութիւնները կիսամիջոցներ են ժողովուրդը պահպանելու եթէ երկիրը չի սնուցանէ նրան։ Յանձնաժողովի այժմ գրաւող ամենամեծ առարկաններից մէկը եղած է գետնախնձորի մշակութիւնը, որը յաջողցնելու համար ամեն դիւրութիւններ աշխատում է ընձեռել հայ երկրագործին։ Այսու ապացուցանում է որ տնտեսագիտական սկզբունքներն էլ զանցառութեան չէ տալիս, մշակելի արմտեաց տեսակները բազմապատկելով, որ եթէ կլիմայի և եղանակի բերմամբ ցորենը չի յաջողուի, գէթ գետնախնձորը նրան փոխարինելով, մահացու սով չի յառաջանայ։

Միւս կողմից կարելի՞ է մոքից հեռացնել տաճիկ կառավարութեան հայերի նկատմամբ բռնած քաղաքական ընթացքը։ Թէ հայ և թէ եւրօպական մամուլները քաջ կերպով պատկերացրին աշխարհի առաջ թէ Տաճկաստանը միշտ հնարում է զազանական միջոցներ հայ տարրը ոչնչացնելու և հետեւաբար «հայոց խնդիր» անունով հռչակուած հարցին յաւիտենական լուծում մը տալու համար։ Տաճկաստանի սոյն կերպ քաղաքականութիւնը ապացուցված իրողութիւն մը լինելով, հարկ չը կայ այս մասին երկարել։ Կործեմք ընթերցողը այն ևս կը յիշէ որ Հայաստանը վերջին սովի աղէտներին ենթարկող պատճառներից մեծագոյն և էական մասը կառավարութեան խարդախ մեքենայութիւններով առեղծուեցաւ։ Ուրեմն Տաճկահայերը բացի բնական հարուածներից և պատահարներից ենթակայ են տէրութեան պատրաստած արհեստական աղէտներին։ Սովելոց յանձնաժողովը իր հեռատես հսկողութեամբ այս մասին ևս յաջողվեցաւ յաղթական հանդիսանալով այն ամեն խոչընդոտներին, որոնց տէրութիւնը նրան առջին էր հանում նպաստներ հասցնելու և արմտիք փոխադրելու ժամանակ։

Ուստի, երբ սովը մասամբ, իսկ աղքատութիւն և թշուառութիւնը ընդհանրապէս կը տիրէ Հայաստանում, երբ միւս կողմից տաճիկ կառավարութիւնը պատրաստ կեցել է նորանոր չարիք նիւթել խեղճ Հայաստանի գլխին, արդեօք խոհեմութիւնը կը ներէ՞ր վերջացնել սովելոց յանձնաժողովի նման Հայաստանի ամեն կողմերում ճիւղաւորուած մի կազմակերպութիւն, որը տաճկահայերի համար հանդիսացաւ կառավարութեան դաւադիր զօրութեան հակակշռող ոյժ մը։ Քանի որ հակառակ զօրութիւնը չէ դադարած ի վնաս հայերի գործելից, արդեօք հարկաւոր չէ՞ այսուհետեւ ունենալ սոյն ոյժը։ Ո՞վ է երաշխաւոր որ տաճկաց կառավարութիւնը հայերի անպատրաստ դիրքից օգուտ քաղելով սովը չի պիտի նորոգէ։ Արդեօք մոռացանք այն բազմաթիւ հոգիները, որոնք սովի զոհ դարձան, մինչև

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ՄԻ ՔԱՆԻ ԽՕՍՔ «ՓԱՐՈՍԻՆ»

—

Դեկտեմբերը դեռ չը վերջացած լոյս տեսաւ և տարածվեցաւ «Փարոս Հայաստանի» պատկերազարդ հանդիսի յունվարի տետրը՝ մի արժանաւորութիւն, որ կը ցանկայինք և մեր բարակացաւ ընկած «փորձին»։

Մի կողմ թողած բոլոր արժանաւորութիւնների և պակասութիւնների քննութիւնը, մենք ուշադրութիւն կը դարձնենք մի հարցի վրա՝ այդ լ ե զ ո ւ ի հարցն է։

Կան մարդիկ որոնք սովորութիւն ունեն միշտ կրկնելու՝ ինչ ենք անում լեզուն, միայն թէ գրվածքի մէջ միտք, բովանդակութիւն լինի։ Զզուելի է, ի հարկէ, կարդալ մի յօդուած, որը ոչինչ միտք չը պարունակելով իր մէջ, ներկայացնում է մեզ մի վարժութիւն ճարտասանական դարձվածների, ճոռոմաբանութեան, կամ մի ժողովածու խրթին բառերի և այլն։ Բայց համարեա նոյն աստիճան վատ տպաւորութիւն է գործում մեզ վրա, երբ մենք կարդում ենք մի յօդված, որը թէև պարունակում է իր մէջ մի յայտնի միտք, մի փոքր ի շատէ հետաքրքիր նիւթ, բայց գրված է անճոռնի, տգեղ ու վայրենի լեզուով։ Առհասարակ լեզուի նշանակութիւնը ցոյց տալու այստեղ ոչ տեղն ենք համարում և ոչ հարկաւորութիւն կայ. կասենք միայն թէ լեզուն այնպիսի մի երկրորդական հարց չէ, ինչպէս կարծում են շատերը։ Լեզուն ազգային կեանքի և քաղաքակրթութեան երեւոյթներից մէկն է. նա ունի իր զարգացման պատմութիւնը և եղանակը. ամբողջ ազգի սեփականութիւն, ամբողջ ազգի պատմական և պսիխօլօգիական կեանքի հետեւանք լինելով, նա կախումն չունի մի մարդու կամքից կամ ճաշակից։ Ուրեմն լեզուի հետ ինքնիշխանաբար վարվելը անկարելի է և աններելի. մինչդեռ այժմեան մեր հայերէնը շատ անգամ հեղինակի կամայականութեան առարկայ է լինում՝ նորա դարձվածների և քերականական ձեւերի գործածութիւնը շատ անգամ տեսնում ենք կախված հեղինակի հայացքից կամ ճաշակից։ Ճշմարիտ է այդ կամայականութեանը պատճառ է տալիս լեզուի անորոշ դրութիւնը, այն հանգամանքը որ այդ լեզուն իր մատաղ հասակի մէջ լինելով՝ դեռ վճռողական և հաստատ կերպարանք չէ ստացել և շատ տեղ չէ ենթարկել իր քերականական ձեւերը որոշ, ամենքի համար էլ պարտաւորեալ կանոնների, բայց այդպիսի դրութենից օգուտ քաղել և տալ լեզուին անբնական կերպարանք յանցանք է նրա պատմութեան դէմ. նրա արուեստականութիւնը, որ քիչ թէ շատ յատուկ է ամեն մի գրականական լեզուի, ունի իր պայմանները, որոնց հիմնականը՝ կենդանի բարբառների շրջանից դուրս չը գալն է։ Թէև սխօլաստիկա—տիրացուական դարը հայոց գրականութեան և լեզուի արդէն անցած համարելու է, այնու ամենայնիւ կան դեռ տարաբաղդաբար շատ մարդիկ, որոնց համար հայոց հին գրականական լեզուն դեռ մնում է իդէալ և որոնց համար ցանկալի է նրա վերադարձը և կրկին տիրապետութիւնը գրականութեան մէջ։ Այդպիսի մի ցանկութեան անմտութիւնը ինքն ըստ ինքեան ակներեւ է. ո՞վ կարող է պատմութեան ընթացքը կանգնեցնել։ Այժմ, երբ գիտութիւնը և գրականութիւն ամենքի սեփականութիւն են և ոչ միայն մի քանի մարդկանց կամ մի ընտրեալ հասարակութեան արտօնութիւն, լեզուն էլ պիտի ամենքի խօսածը լինի թէև ինչքան կարելի է ընդհանրացրած, կանոնաւորված և մշակված։ Ժամանակի այդ պահանջմունքը և անհրաժեշտութիւնը զգալով և տեսնելով նրանց յաղթութիւնը, հին հայերէն գրականական լեզուի պաշտպանները դիմում են մի միջոցի որ և այլանդակ է և յետադիմական. ստիպված լինելով ցաւով սրտի, ընդունել աշխարհաբառը իբրև գրականական լեզու, նրանք աշխատում են ինչքան կարելի է չը հեռանալ հին գրաբառից, որի հնացած դարձվածները, բառերը և քերականական ձևերը խառնելով այժմեան լեզուի ձևերի հետ՝ հասնում են միայն մի նպատակի՝ աղաւաղում, անճոռնացնում են երկու լեզուն էլ։ Այդպիսի մի ռօմանտիկական հառաչանք անցածի մասին, այդպիսի մի անտեղի հայացք հին քերականական լեզուի և նրա վերադարձի վրա յառաջացնում են լեզուի պատմութեան մէջ այնպիսի անբնական և տգեղ երեւոյթներ, որպիսի են, օրինակի համար, հանգուցեալ «Ճռաքաղը» և նրա հարազատ ժառանգը՝ «Փարոս Հայաստանի» հանդէսը։

Թողնենք «Ճռաքաղը», որը լեզուի պատմագրի բերանից կը ստանայ իր դատապարտութիւնը. դիմենք մեր այս յօդուածին առիթ տւող «Փարոսին»։ «Ճռաքաղի» և «Փարոսի» անցեալ ու այս տարվայ հրատարակիչները, մի ընտանիքի անդամներ լինելով, իրանց հրատարակած հանդէսներում լեզուի կողմից իրարից շատ էլ հեռու չեն գնացել։ Ճշմարիտ է «Փարոսի» լեզուն արդէն այն չէ ինչ որ «Ճռաքաղինը», բայց այդ համեմատական յառաջադիմութեան մէջ ժամանակի յաղթանակը միայն կարելի է տեսնել, իսկ արխայիզմները, քերականական անբնական ձևերը և այլն պարզ ցոյց են տալիս՝ թէ Զմիւռնացի Մագիստրոսի հայեացքները դեռ բոլորովին չեն մեռել։ Միթէ այժմ էլ, չը նայելով այժմեան գրականութեան և նրա լեզուի զգալի յառաջադիմութիւններին, մի լեզուաբանական թթու միքստուրա կազմելը արժանաւորութիւն պիտի համարվի. ժամանակ է հասկանալ որ կենդանի բարբառներից պիտի կազմվի գրականական—արուեստական լեզուն, անտեղի փոխառութիւնները հին լեզուից երբեմն ժպիտ, իսկ աւելի յաճախ ափսոսանք ու զզուանք են յարուցանում։

Առնենք «Փարոսի» վերջին տետրակը (տետր Ա. յունվար—փետրվար 1881.). Հէնց շապկի առաջին երեսում կարդում ենք՝ «Փարոս Հայաստանի» և այլն հ ր ա տ ա ր ա կ ե ա լ ի Ս ո փ ի ա յ է Մ ս ե ր ե ա ն ց.» փոքր ինչ ներքև ծանուցումների մէջ՝ «Փարոսն հ ր ա տ ա ր ա կ ի ի Մ օ ս կ ո ւ ա վեց անգամ ի տ ա ր ի ն», նոյն ծանուցումների մէջ՝ «Փարոսն լինելով պատկերազարդ հանդէս՝ խնդրում է պատուելի ա զ գ ա յ ն ո ց ա ռ ա ք ե լ նորան տպագրութեան համար, Ազգային հ ե ղ ի ն ա կ ա ց և երևելի անձանց Հայաստանի հ ն ո ւ թ ե ա ն ց և նշանաւոր տ ե ղ ե ա ց պատկերներն, նոցա համառօտ նկարագրութիւններով։» Շրջելով թերթը մենք կարդում ենք շապկի միւս երեսին՝ «Փարոս Հայաստանի պատկերազարդ հանդէսն ի Տ է ր ո ւ թ ե ն է ը ս տ ա ց ե ա լ նոր թոյլատուութեան համաձայն պիտի հրատարակուի ի տ ա ր ի ն ո՛չ չորս անգամ, որպէս ծանուցած էինք մեր յայտարարութեան մէջ, այլ վեց անգամ»։ Ասացէք խնդրեմ, ո՞վ է այժմ այսպէս խօսում. արդեօք նոյն ինքը հրատարակիչը, եթէ նրա ծանօթներից մէկը խօսակցութեան ժամանակ հարցնելու լինի, կը պատասխանէ՝ «հրատարակեալ ի Սոփիայէ Մսերեանց» կամ՝ «Փարոսն հրատարակի ի Մօսկուա վեց անգամ ի տարին» և այլն։ Ո՛չ, մենք համոզված ենք որ նա կասէ՝ «Փարոսը հրատարակվում է Մօսկվայում տարին վեց անգամ», նա գործ կածէ՝ ուղարկել, հեղինակների, տեղերի, տէրութենից ստացած և այլն։ Իսկ եթէ (որով-

նրանց հառաչանքների արձագանք գտնելը, մասնաժողով հաստատելով նրանց օգնութեան հասցնելը։ Անցեալից խրատուիմք. միջոց տամք որ սովելոց կենտրոնական յանձնաժողովը շարունակելով իր գործունէութիւնը Հայաստանի բարօրութիւնը ապահովէ։ Հայաստանը այն ժամանակ միայն ճշմարիտ յառաջադիմութեան շաւղի մէջ կը գտնուի երբ տնտեսական և բարոյական զարգացումը զուգընթաց կը քայլեն։ Թող Միացեալ ընկերութիւնը լինի բարոյական մասը հոգացող, իսկ սովելոց յանձնաժողովը (այս անուան տակ գործելը Տաճկաստանում յաջողվելու ապահով միջոցն է) նիւթական և տնտեսական մասը. մինը հաց, միւսը լոյս մատակարարէ։ Աշխատանքի բաժանումն էլ այս կը պահանջէ։ Ուստի մեր նուէրներին երկու հոսանք տամք դէպի սոյն տարբեր ուղղութեամբ գործող երկու մարմիններին, հաստատ համոզուած լինելով որ մեր նպաստները երկու կողմից էլ ապահով և ընդունակ ձեռքերի մէջ կը գործադրուին յօգուտ հայրենիքի վերածնելութեան։

Ներսէս Պատրիարգը, որի հեռատես քաղաքագիտութիւնը ամենայն պարագայում ապացուցված է մեզ համար, սոյն յանձնաժողովի շարունակութիւնը անհրաժեշտ է համարում, և այս էլ հաստատվում է բազմաթիւ կոնդակներով և հրաւէրներով, որոնցով դիմում է առ ընդհանուր հայութիւն, յորդորելով ամեն կերպով օգնել յանձնաժողովի գործին։ Արդ վերոյիշեալ հանգամանքները աչքի առաջ ունելով անվիճելի պէտք է լինի մեզ համար սովելոց յանձնաժողովի շարունակութեան հարցը։ Եթէ դադարեմք օգնելուց, մի և նոյն է լուծման վճիռ կայացնել, ըստ որում նրա գործունէութիւնը հայ ազգայինների առատաձեռն օժանդակութեան վրա է հիմնուած։

Կ. Պ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

«Русскій Курьеръ» լրագրին հաղորդում են, որ Ակսակովի «Русь» լրագիրը շուտով ամենօրեայ թերթ կը դառնայ։ Մինչև այժմ նա շաբաթաթերթ էր։

—

«St. Petersb. Herold» լրագիրը ասում է թէ սուտ է որ Բիսակովի հայրը անձնասպանութիւն գործեց։ Նա կենդանի է և այս օրերս այցելեց իր որդուն բանտի մէջ։

—

«Порядокъ» լսել է որ վկնուորների հագուստի և զինուորվելու ձևը նշանաւոր կերպով կը փոփոխվի։

—

Ինչպէս հաղորդում է «Новости» լրագիրը, լուր կայ, որ պատերազմական մինիստր Միլիւտինի տեղ կը նշանակվի Օբրուչեվ։

—

Ս. Պետերբուրգի հանքաբանական դպրոցը «Գօրնի ինստիտուտ», ինչպէս լսել է «Голосъ» լրագիրը, կը վերանորոգվի և խօսք կայ որ այդ դպրոցը Ս. Պետերբուրգից կը տեղափոխվի Ռուսաստանի ներքին գաւառներից մինը, ուր ուսանողներին աւելի դիւրին կը լինի պարապել գործնականապէս հանքային գիտութեամբ։

—

Մասնաւոր թատրոնների մէջ, ինչպէս լսել է «Новое Время» լրագիրը, ներկայացումները թոյլ կը տրվեն Զատկից յետոյ։

—

«Новости» լրագիրը որպէս լուր հաղորդում է որ եկող տարուց սկսած կառավարութիւնը այլ ևս պահելու չէ կայսերական թատրոնները, այլ այդ թատրոնները կը յանձնվեն մասնաւոր անձանց և մասնաւոր հիմնարկութիւններ կը դառնան։

—

Լսում ենք որ ներկայ տարվայ սեպտեմբեր ամսին հնագիտական ժողովը ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ լինելու չէ, որովհետև սեպտեմբեր ամսին լինելու է Թագաւոր Կայսրի թագադրութիւնը։ Հնագիտական ժողովը յետ է ձգվում անորոշ ժամանակով։

—

Ինչպէս հաղորդում է «Новости» լրագիրը, Ս. Պետերբուրգում լուր է տարածված, որ զինուորութիւն կայ հաւասարացնել գվարդիայի և արմիայի ծառայողական իրաւունքները և աստիճանները։ Զանազանութիւնը կը լինի միայն ռոճիկների մէջ, ի նկատի առնելով որ գվարդիայում համազգեստը աւելի թանգ արժէ։ Բացի սորանից գվարդիայում աւելացրած կը լինի փոխ-գնդապետի (պօդպօլկօվնիկի) աստիճանը, իսկ արմիայից վերցրած կը լինի մայօրի աստիճանը։

—

«Моск. Вѣдом.» լրագիրը հաղորդում է որ Մօսկվայում նշանակված է ռուս երկաթուղիների դրութեան հետազօտութեան համար յանձնաժողով, որ շուտով կը բանայ իր նիստերը կոմս Բարանովի նախագահութեամբ։

—

«Մշակ» լրագիրը փոխանակվում է այժմ 20 այլ և այլ թէ ռուսաց, թէ հայոց և թէ ֆրանսիական պարբերական հրատարակութիւնների հետ։

—

Մայրաքաղաքի ռուս լրագիրներից ոմանք լըսել են, որ իբր թէ պետական կանցլէր իշխան Գօրչակովի տեղ, որ արդէն խորին ծերութեանն է հասած, կը նշանակվի կոմս Վալուեվ։

—

Բազմամիլիօնաւոր գործը Գրէգհրի, Հօրվիցի և Կոգանի յանձն է առել պաշտպանել Ս. Պետերբուրգի նահանգական դատարանում երդուեալ հաւատարմատար Սպասօվիչ։ «Петербургск. Листокъ» լրագրի խօսքերին նայելով պաշտպանը մի միլիօն րուբլ վարձատրութիւն է պահանջել իր կլիենտներից, որոնք վերև յիշված դատը սկսել են կառավարութեան դէմ։ Համաձայն պայմանին խոստացած վարձատրութեան կէսը, այն է 500,000 րուբլ պէտք է կանխիկ վճարվի պաշտպանին։

—

ԹԷԼԱՒԻՑ մեզ գրում են։ «Որովհետև գտնվեցան մարդիկ, որոնք յանդգնում են հաստատել թէ «Մշակի» № 40 մէջ հաղորդած լուրը, որ մի 20 տարեկան երիտասարդ խեղդվել է տեղիս Ջվել-Գալավանի սուրբ Գէորգ եկեղեցու սենեակում, սուտ է, ես պարտաւորութիւն եմ համարում պնդել և կրկնել, որ լուրը սուտ չէ։ Եւ կարող եմ, եթէ հարկն է, երիտասարդի անունն ու ազգանունն էլ յայտնել։ Ականատեսները Ս. և Ճ. են։ Նրան գաղտնի թաղեցին և ոստիկանութեանը երևի յայտնի չեն բոլոր հանգամանքները»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՊԱՍՏԱՆԻ ԽՆԴԻՐԸ

—

Մարտի 1-ի եղեռնագործութենից յետոյ խնդիր յարուցվեցաւ թէ արդեօք իրաւունք ունեն եւրոպական մի քանի երկիրները ապաստանել իւրանց մօտ ուրիշ երկիրների քաղաքական յանցաւորներին։ Երկու տեսակ քաղաքական յանցաւորներ կան. նախ այնպիսի քաղաքական յանցաւորներ, որոնք միայն խօսքով, գրով, պրօպագանդայով քաղաքական յանցաւորներ են. երկրորդ այնպիսիներ, որոնք այս կամ այն քրէական գործով մասնակցել են քաղաքական յանցանքին, այսինքն քաղաքական նպատակով մի որ և է բռնի գործ, սպանութեան փորձ են փորձել և այլն։ Այս վերջինները իսկապէս ճանաչվում են ոչ թէ միայն որպէս քաղաքական յանցաւորներ, այլ որպէս քրէական յանցաւորներ։ Այս տեսակներին ամենապաշտամիտ երկիրները յանձնում են օտար պետութիւններին։

Այժմ խնդիր է յարուցվում արդեօք այն բոլոր ռուս աքսորականները, որոնք ապրում են Շվէյցարիայում, Ֆրանսիայում, Անգլիայում կամ Իտալիայում,—նրանք կարող են արդեօք ռուս կառավարութեան պահանջման համեմատ յանձնված լինել Ռուսաստանին, եթէ նրանք միայն քաղաքական յանցաւորներ են, առանց մեղադրված լինելու քրէական մի որ և է յանցանքի մէջ։

Այժմ Աւստրիան, բայց մանաւանդ Գերմանիան աշխատում են մշակել մի նոր միջազգային օրէնք և առաջարկել այդ օրէնքը եւրոպական բոլոր պետութիւններին, որի զօրութեամբ իւրաքանչիւր պետութիւն իրաւունք կունենայ պահանջել մի ուրիշ պետութենից յանձնել իրան իր պահանջած քաղաքական յանցաւորին, որ իրան փախուցել կերևայ։ Գերմանական պետական կանցլէր իշխան Բիսմարկ արդէն առաջարկել է այդ նոր օրէնքը գերմանական բայխստագի քննութեանը։

Շվէյցարական լրագիրների մեծ մասը, բայց մանաւանդ „Zûricher Zeitg“ և „Basler Nachrichten“ ընդդէմ են այդ օրէնքի ընդունվելուն, ասելով, որ Շվէյցարիայի հանրապետական ոգուն դէմ է խախտել ապաստանի իրաւունքը։

Վիէննայի «Neue Freie Presse» լրագիրը ասում է. Թող ապաստանը խախտող միջազգային դաշնակցութեանը միանան եւրոպական այն պետութիւնները, որոնք վախենում են յեղափոխական շարժումներից, իսկ Աւստրիան վախենալու պատճառ չունի որ և է յեղափոխութենից։

Ֆրանսիական „Republique Française“ լրագիրը այն միտքն է յայտնում, թէ երբ

հետև մենք բաղդ չենք ունեցել լսելու նրա խօսակցութիւնը) դուրս գայ՝ թէ նա այդպէս չէ խօսում, ինչպէս մենք ասացինք, այսինքն ինչպէս խօսում է այժմ ամեն մի հայ, այլ խօսում է այնպէս, ինչպէս գրել է, այն ժամանակ համարձակ կարելի է առաջարկել որ նա չը գրէ ինչպէս խօսում է, թէև այդ հակառակ է այն ընդհանրացրած մտքին՝ թէ մարդ պիտի գրէ այնպէս ինչպէս խօսում է. բայց ոչ, մենք չենք կարծում որ նա կարողանայ խօսել այն չինծու և անբնական ձևերով, որ գրել է. նա միայն խաղում է լեզուի հետ, գործ է ածում քէֆը ուզած բառերը և քերականական ձևերը։ Բերենք ուրիշ օրինակներ. «յետ լինելոյ գլուխ բարձրագոյն կարգադրիչ ժողովոյն, նա նշանակուեցաւ նախարարներին գործոց» (երես 2), կարծես չէր կարելի ասել՝ բարձրագոյն ժողովի գլուխ (?) լինելուց յետոյ, նա նշանակվեցաւ ներքին գործերի նախարար։ Ցետոյ՝ «չանցաւ և կէս տարի ի ժամանակէ հաստատութեան բարձրագոյն կարգադրիչ ժողովոյն (ibid.), ի կատար հասոյց (ibid.), իւրաքանչիւրն ի նոցանէ (եր. 11.) և այլն։

Ի՞նչ սովորեց յիշեալ և դոցա նման շատ օրինակներում գործ ածել հին լեզուի ձևեր, քանի որ այժմեան գրականական լեզուն նոյն մտքերը արտայայտելու համար ունի պատրաստ, կենդանի և նոյն աստիճան կանոնաւոր ձևեր. քէֆ, կամայականութիւն։ Եթէ կամայականութիւն չէ, այլ մի հնասէրի համոզմունք է՝ թէ հինը գերազանց է նորից, կամ դրա նման մի բան, ապա ինչո՞ւ են յառաջ գալիս այն հակասութիւնները, այն խառնակութիւնը հին և նոր ձևերի, որոնք սաստիկ տգեղացնում են այդ պատկերներով զարդարված հանդէսը. մի տեղ կարդում ենք՝ «մեր նոր սերունդը զարմանալի յառաջադիմութիւններ է անում գիտութեանց և լեզուաց մէջ», մի քանի տող անցած արդէն՝ «Նորին Բարձրութիւնն՝ պարսկերէն, անգլիարէն *) և հայերէն լեզուների վարժապետներին թանգագին շալեր է նուիրել» (եր. 13) մի յօդվածի սկզբում՝ «կողմանէ», նոյն յօդուածի վերջում՝ «կողմից» (եր. 12) «փարոսի նախորդ հրատարակչին» և մի և նոյն տեղումը մի քանի բառերից յետոյ՝ «թղթակցութիւնք Մօսկուայից, Կ. Պօլսից և Փարիզից» (եր. 28 և այլն) մինչև անգամ՝ «ի տէրութենէ». յետոյ՝ «նոքա թողին մեզ ի ժառանգութիւն այգի, որ մշակուեցաւ ի նոցանէ շատ դարերի ընթացքում, մենք ժողովում ենք պտուղներ, որոց սերմերն առաջին անգամ ցանուեցան նոցանից (եր. 9). և զարմանալի չ՚է. միահագին տարածութիւն է բաժանում՝ ի նոցանէ և նոցանից, այնպէս որ նոցանից գրելիս կարելի էր մոռանալ թէ սխալ վերև ի նոցանէ էր գրված. գուցէ մենք սխալվում ենք. գուցէ «մշակուեցաւ» պահանջում է բացառական հոլովի հին ձևը, իսկ «ցանուեցաւ» նոյն հոլովի նոր ձևը. այդ էլ կարելի է. գոնեա պարոն և տիկին Մսերեանների քերականութիւնը այնքան ազատամիտ է, որ ոչինչ չէ արգելում. դուք կարող էք ասել՝ «փոփոխութիւնքն» (եր. 3), իսկ երկու երեք տողից յետոյ՝ «դժուարութիւններն». դուք կարող էք գրել՝ «այդ հեռուքն աշխատութեան, այդ ուսումնականներն, այդ խուզարկուքն, հեղինակքն, փիլիսոփայքն, որք կասկեցին մեզ գիտութեան գանձեր և այլն (եր. 9). ինչ կայ. ք-ն էլ է հայերէն երն էլ. մէկ տեղ կասենք «հեղինակք», երկու տողից յետոյ «օրինակներ», մի և նոյն տեղում (եր. 14) «ականատեսք». «կառավարիչք» և «նահանգներ», «էջեր», ինչու չասենք «ի Մոսկուա» և «Մոսկուայում», «ջանքին» (եր. 14) և «ջանից» (28), «կեանքի» և կենաց» (9). իսկ բայերի վերաբերեալ՝ «չունենք» և «ունիմք», պիտի հրատարակուի, «տպագրեցան», «տպագրեցաւ» և «փոխուեցան», «նշանակուեցաւ», «կը տպագրուի» և այլն։

Բոլոր հակասութիւնները մի առ մի յիշելը կը նշանակէր «փարոսի» ամբողջ տետրակը արտագրել։

Վերև ասացինք թէ անտեղի փոխառութիւնները հին լեզուից երբեմն ժպիտ, իսկ աւելի յաճախ ափսոսանք և զզվանք են յարուցանում. բացի վերև յիշած և դրանց նման անթիւ օրինակներից ամենազզուելի արխայիզմների շարքում դնելու է՝ «ազատեցին զՌուսաստան», «գիս կարող չեն կասկածել», «անկարելի է միտ չը բերել զհետևեալ Բէրնարդէն դէ Սէն Փիեռի խօսքերը» (այստեղ մեզ էլ անկարելի է միտ չը բերել թէ, ինչպէս ասում են, Մսեր Մագիստրոս Մսերեանը գրած է մի տեղ՝ «ըղի վերայ խաչի Քրիստոսն փառաբանեմք») նոյնպէս յիշելու է. որք, որոյ, որոց (ի տեղի՝ որոնք, որի, որոնց), Ռուսիոյ, մասնի, մասներում, հասանել, սկսանել, գտանել, մեռանել և այլն թէև տեղ տեղ, ազատութեան սկզբունքը չը մոռանալու համար, իրաւունք է համարվում գործ ածել խեղճ աշխարհաբառ՝ հասնել, գտնել և այլն։ Իսկ ժպիտ է յառաջանում պ. և տ. հրատարակիչների այն երեխայական համոզմունքը՝ թէ վերնագիրները և ստորագիրները պիտի գրաբառ գրվեն. օրինակ՝ չէ կարելի ասել՝ «կը շարունակվի», այլ՝ շարունակեսցի (եր. 11), Տաթևայ վանքն ի հարաւային-արևելեան կողմանէ ի Սիւնեաց գաւառի», «նամակ առ հրատարակիչն ի Փարիզէ», *) ազգք աշխարհի», տեսարանք աշխարհի և այլն։ Փոքր ի շատէ հաստատ համոզմունք է երևում որոյ, որք, որոց, Ռուսիոյ **) և այլն։

Յիշելով հակասութիւնները, որոնք յառաջանում են հին և նոր ձևերի խառնակութիւնից, չէ կարելի ուշադրութիւն չը դարձնել դիմորոշական ն և ը գործածութեան վրա. չը նայելով որ դրանց գործածութիւնը բաւականին արդէն որոշված է այժմեան գրականական լեզուի մէջ, «փարոսը» այս դէպքում էլ վարվում է քէֆը ուզածին պէս. բայց երևում է որ ն իբրև հնութեան ներկայացուցիչ աւելի է վայելում «փարոսի» համակրութիւնը քան թէ գռեհիկ ը։ Ն-ի ամենաջերմ պաշտպանները ցանկանում են տեսնել ն յօդը այն բառերի վերջում, որոնց հետևում է ձայնաւորով սկսված բառ։ «փարոսը» գոնեա այդ հայացքն էլ է ընդունէր և հաստատութեամբ պահէր իր լեզուի մէջ. բայց ոչ. նա այստեղ էլ, ինչպէս և քերականական ձևերի և դարձվածների մէջ, ոչինչ կանոններ և արգելքներ չէ ընդունում։ «փարոսի» ն գործածութենից ընթերցողը առաջին անգամից գուցէ մի կանոն հանէ՝ թէ «փարոսը» ուղղականի համար ընդունում է ն, իսկ հայցականի համար ը. բայց աւելի ուշադրութեամբ կարդացողը կը համոզվի որ այդ եզրակացութիւնը սխալ է, որ այդ բամբասանք է «փարոսի» ազատ և միակերպութիւն չը ճանաչող լեզուի դէմ. կարդացէք, օրինակի համար այս տողերը՝ (Ուղղականի համար) «Այդ Forum ը 200 տարուց աւելի է որ կայ այդտեղ՝ արդէն քանի տարի է, որ նոյն իսկ ծերունին ամենայն երեկոյ բաց է անում ժողովը ի հարկէ վարձով. նորա աթոռը անտարակոյս Եղիսաբէթ

*) Ինչու ոչ «Անգլերէն». խօ չենք ասում՝ ռուսարէն, թուրքարէն և այլն։

*) Թէև վերև բերած օրինակից (Թղթակցութիւնք.... Փարիզից) երևում է որ Փարիզից ասելն էլ կարելի է։

**) Թէև տեղ տեղ կայ Ռուսիայի, Անգլիայի և այլն։

որ Ֆրանսիական լրագիրները յարձակվում են նոյն իսկ Հանրապետութեան դէմ, Ֆրանսիան կարող է համբերել այդ յարձակումները, բայց միջազգային իրաւունքը թոյլ չէ տալիս նրան համբերել որ Ֆրանսիական լրագիրները գրգռեն ուրիշ ազգերը դէպի ապստամբութիւնը նրանց կառավարութեան դէմ:

Անգլիական կառավարութիւնը կալանաւորել է «Freiheit» լրագրի Մոստ խմբագրին, դադարեցրել է նրա լրագիրը և փակել է նրա տպարանը: Այժմ Լօնդօնի սօցիալիստ-բանւորների միութիւնը նոր տպարան է բաց արել և նոր սօցիալիստական լրագիր է հիմնել Լօնդօնում: Այժմ անգլիական արմատական կուսակցութեան օրգանները այն մտքին են յայտնում, որ չարժէր դադարեցնել «Freiheit» լրագիրը, փակել նրա տպարանը և կալանաւորել նրա խմբագրին: Այդ անելով անգլիական կառավարութիւնը չափից դուրս մեծ պատիւ է անում սօցիալիստներին, նրանց գործունէութեանը անչափ մեծ կարևորութիւն տալով: Այն ինչ աւելի լաւ կը լինէր որ կառավարութիւնը անտարբեր վերաբերվէր դէպի սօցիալիստների և յեղափոխականների օրգանները, որոնք հայհոյում են Ռուսաստանը կամ Գերմանիան, ինչպէս նա անտարբերութեամբ է վերաբերվում դէպի նոյն իսկ անգլիական և մանաւանդ իրլանդական լրագիրները, որոնք հայհոյում են անգլիական կառավարութիւնը և յարձակվում են նրա դէմ:

Վերջապէս բելգիական „Indépendance Belge“ լրագիրը ասում է: «Մենք չը գիտենք թէ ինչպէս կը վերաբերվի Աւստրիան դէպի քաղաքական յանցաւորների ապաստանի իրաւունքը խախտել ձգտող միջազգային օրէնագիծը, այն Աւստրիան, որի այժմեան պետական և դիւանագիտական ամենանշանաւոր գործողներից շատերը մի ժամանակ իրանց յեղափոխական գործերի համար մահվանը դատապարտված անձինք էին, բայց հաստատ կարող ենք ասել որ Ֆրանսիայի, Անգլիայի, Իտալիայի, Բելգիայի և Շվէյցարիայի պէս ազատ երկիրները երբէք չեն համաձայնվի ընդունել և գործադրել իշխան Բիսմարկի առաջարկութիւնը:»

Բելգիական լրագիրը աւելացնում է որ մի խումբ քրէական յանցաւորներին բռնելու համար չէ կարելի ճնշում ներգործել բոլոր մնացած քաղաքական յանցաւորների վրա, որոնք անմեղ էլ լինէին քրէական որ և է յանցանքի մէջ, չէ կարելի մի խումբ սպանողների պատճառով ոչնչացնել բոլոր ազատ երկիրների մէջ իրանց սահմանադրութեան զօրութեամբ ընդունված ապաստանի իրաւունքը:

Գերմանիան, այնու ամենայնիւ դիտաւորութիւն ունի առաջարկել ապաստանի խնդրի վերաբերութեամբ նոր միջազգային օրինագիծ եւրօպական բոլոր պետութիւններին:

ՖՐԱՆՍԻԱ

Լրագիրները հաղորդում են հետևեալը: Ֆրանսիական պատգամաւորների ժողովի անդամ Մադիէ-դը-Մօնժօ կառավարութեանը հարց առաջարկեց արմատական չորս լրագիրներին դատաստանի ենթարկելու առիթով: Այդ հարցը հիմնված էր այն փաստի վրա, որ Ֆրանսիական տպագրական օրէնքները, որոնք ընդունված են պատգամաւորների ժողովից, բայց սենատից հաստատված չեն, չեն պատժում այնպիսի կարծիքներ, որոնք չեն իրագործվում և չեն արգելում այնպիսի գործողութիւնների արդարացնելը, որոնք յանցաւոր են համարվում: Այդ օրէնքները հրատարակելուց մի ամիս յետոյ, ասում է հարցի հեղինակը, ստացվեցաւ Ս. Պետերբուրգի մէջ կատարված եղեռնագործութեան լուրը: Այդ առիթով կարծիքները բաժանվեցան. մի քանիսը վրդովված էին, միւսները գործին այլ տեսակէտից էին նայում և իրանց հայացքները բացարձակ յայտնում: փոխանակ թոյլ տալու ամենքին մտածել այնպէս, ինչպէս կամենում են, կառավարութիւնը դիմում է հին օրէնքների օգնութեանը և հալածում է արմատական լրագիրներին: Ֆրանսիայի մէջ այնպիսի օրէնք չը կայ, որ պատժէր թագաւորասպանութեան արդարացնողին: Այդպիսի մարդու յանցաւորութիւնը Ֆրանսիական օրէնքների համեմատ կասկածաւոր է և, այս հանգամանքը 'ի նկատի առնելով, կառավարութիւնը պէտք է չը հալածէր արմատական լրագիրներին: Այդ գործը սկսելով կառավարութիւնը սաստիկ սխալվեցաւ. մի կողմից նա այդ լրագիրների յօդուածներին մեծ նշանակութիւն տուեց և առիթ տուեց նրանց պաշտպաններին ապացուցանել յօդուածների անմեղութիւնը, միւս կողմից նա ցոյց տուեց, որ կամենում է օտարների հաւանութիւնը ստանալ: 'Ի հարկէ խաղաղութիւնը ամենքի համար ցանկալի է, բայց անկարելի է նրան ձեռք բերել Ֆրանսիայի անկախութեան գնով: Արդարութեան մինիստր Կազօ պատասխանեց հետևեալը: Ազգային ժողովը կառավարութեան վարմունքը քաղաքական տեսակէտից պէտք է քննէ: Այնպիսի գրողներ գտնվեցան, որոնք սկսեցին գովել գզուելի եղեռնագործութիւնը և որոնք գրգռում էին նոյնը անել և միւս միապետների դէմ: Այս դէպքում հարցը վերացական գաղափարների մասին չէր, այլ խօսվում էր մի եղեռնագործութեան առիթով, որ վրդովեց ամբողջ լուսաւորված աշխարհին: Այդ եղեռնագործութիւնը գովողները ուրիշ նպատակ չէին կարող ունենալ, եթէ ոչ դժուարութիւն ծագեցնել կառավարութեան համար և վնասել Ֆրանսիայի պատուին: Հին օրէնքը դեռ փոխված չէ և կառավարութիւնը իրաւունք ունէր նրան գործադրել: Կառավարութիւնը այս դէպքում գործում էր կատարելով իր պարտականութիւնը և այժմ նա խնդրում է պատգամաւորների ժողովից արդարացնել իր բռնած ընթացքը: Դրանից յետոյ ժողովը ձայների մեծամասնութեամբ և կառավարութեան ցանկութեան համեմատ անցաւ հերթական հարցերի քննութեանը:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԷՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 27 մարտի: „Правит. Вѣстникъ“ լրագրի մէջ տպված է մեղադրական ակտը վեց թագաւորասպանների մասին: Գործը երէկ սկսվեցաւ: Մեղադրվածների նստարանի վրա նստած են Րիսակով, Միխայլով, Գելֆման, Կիբալչիչ, Պերօվսկայա և Ժելեաբօվ:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 27 մարտի: Պաշտօնապէս հաղորդված է, որ կոմս Իգնատիեվ պետական կայքերի մինիստր է նշանակված: Այսօր հրատարակվեցաւ Թիֆլիսի քաղաքային կրեդիտի ընկերութեան կանօնադրութիւնը:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 28 մարտի: „Правит. Вѣстникъ“ լրագրի մէջ տպված է հետևեալը. մեղադրական ակտը կարդալուց յետոյ Րիսակով, մերժելով իր անդամակցութիւնը սօցիալ-յեղափոխական կուսակցութեանը, խոստովանվեց, որ ինքը մեղաւոր է մարտի 1-ի եղեռնագործութեան մէջ: Միխայլով յայտնեց, որ ինքը պատկանում է ռուս սօցիալ-յեղափոխական կուսակցութեանը և որ մնացածի մէջ ինքը մեղաւոր չէ: Գենա Գելֆման խոստովանվեց իր մեղաւորութիւնը, որ նա պատկանում է սօցիալ-յեղափոխական կուսակցութեանը և բաժանում է „Народная Воля“-ի (ժողովրդական կամք) պրօգրամը: Կիբալչիչ ասաց, որ նրա գործունէութիւնը բացառապէս գիտնական էր. նա պատրաստում էր դինամիտ և ճայթող ռումբեր, գիտենալով նրանց գործածութեան նպատակը: Սօֆիա Պերօվսկայա ասաց, որ նա „Народная Воля“ կուսակցութեան անդամ է և „Գործադիր մասնաժողովի գործակատար: Անդրէյ Ժելեաբօվ յայտնեց, որ ինքը „Народная Воля“ կուսակցութեան անդամ է, իսկ վարչական կողմից «Գործադիր մասնաժողովի“ գործակատար: Այնուհետև սկսվեցաւ վկաներին հարցնելը:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 29 մարտի: Այսօր առաւօտեան 7 ժամին դատարանը վճիռ կայացրեց՝ մահուան պատժի ենթարկել կախաղանի միջոցով բոլոր վեց մեղադրվածներին: Սօֆիա Պերօվսկայի մասին դատավճիռը ենթարկել Բարձրագոյն նայեցողութեան քրէական դատաստանավարութեան կանօնադրութեան 945 յօդուածի հիման վրա:

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

թագուհւոյ ժամանակից մնացած է, ըստ որում նա բաւական մաշուած է և ծեծուած: Ատենաբանի բոլոր ձևերը իսկ և իսկ պարլամենտեան են. Նրա ճառն փոքր առ փոքր կենդանութիւն է ստանում, Նորա ձայնը, մարմնոյ շարժմունքն, բնաւին չեն զանազանվում *) տաքացած լորդերի ձևերից.» (եր. 8) (հայցականի համար) «Ամենքն կրկնելու են մի և նոյն ն», ժամանակ և համբերութիւնն դարձնում են թուղթի տերևներն ապրշումի» (եր. 9), «քաջալերում էք նորան պատւելով ձեր այցելութեամբ այս ձեր անունով «Մասուգկյէ» (երջանկութիւն) կոչված վարժարանն, մանրամասնօրէն քննելով այն առարկաներն որք աւանդվում են, նշանակելով աշակերտաց յառաջադիմութիւնքը.» «գնահատում է նոցա ծառայութիւն ը» (13) «զարդարել մեր հանդիսի էջերն» (14) և այլն:

Ընթերցողը նոյնպէս կը գտնէ «փարոսի» մէջ արդէն հնացած ս և դ դիմորոշական յօդերը:

Հասկանալի է որ այսպիսի լեզու ազատ չէ կարող լինել ռուսիցիզմներից. օրինակ «մանկութեան օրերից ցուցանում են աշխարհակալների վ ե ր ա յ, ո ր ո ց պ ա ր տ ա կ ա ն ե ն ժ ո ղ ո վ ու ր դ ք պատերազմի բոլոր դ ա ր հ ու ր ա ն ք ն ե ր ո վ» (եր 9), «նա ա ւ ե լ ի շ ու տ նմանում էր սառուցի վերայ քան ոտքով մանեկող մարդու» (27) և այլն:

Սրանից աւել երկար խօսելը «փարոսի» լեզուի մասին մենք աւելորդ են համարում. կաւելացնենք այստեղ միայն մի քանի խօսք ուղղագրութեան մասին. մենք չենք ուզում քարոզել այստեղ, թէ «պատուելի», «թուական» աւելի ուղիղ է գրել՝ պատւելի, թւական *) կամ թէ ի ա վերջացած երկրների անունները գրվում են առանց յ (եր. 2) կամ յ ով վերջացած անունները ն-ի սկզբից կորցնում են այդ յ. ոչ՝ փիլիսոփայն այլ՝ փիլիսոփան և այլն: Ո՛չ. այդպիսի մի ուղղագրութիւն փոքր ի շատէ անձնական հայեցքից է կախված. բայց մենք ուզում ենք ուշադրութիւն դարձնել ուղղագրական մի հարցի վրա որ աւելի ընդհանուր է և կարևոր: Հանգուցեալ Մսեր Մսերեանը, եթէ չեմ սխալվում, Փ ե թ ր փ ու ր կ էր գրում. ինչպէս տեսնում ենք պ. Զ. Մսերեանն էլ աւելի առաջ չէ գնացել. սա էլ գրում է՝ Մօսկվայի Քրեմլը, իսկ տիկին Ս. Մսերեանն էլ գրում է Մէնշիքօվա բաշնեայ. լսել են զանգի ձայն, իսկ չը գիտեն ուր է այն. Նրանք լսած են և գիտեն որ արևմտեան հայերը բ արտասանում են պ, գ արտասանում են կ, ք արտասանում են կ. ջ արտասանում են ճ և այլն և ընդհակառակը. այդ պատճառով էլ օտար լեզուից առած բառերում բ (в) գ (g) և այլն. արտասանութիւնը պահելու համար նրանք գրում են բ-ի համար պ, գ-ի համար կ և այլն. Նրանք գրում են օրինակի համար Պերլին, որ իրաւունք ունենան արտասանել Берлинъ, իսկ եթէ գրեն Բերլին (ինչպէս արևելեան հայերս) պիտի կարդան Перлинъ: Ուրեմն նրանց այդ ուղղագրութիւնը հիմնված է նրանց արտասանութեան վրա, իսկ այդ արտասանութիւնը նրանք իրանք չեն հնարել. դա չինծու չէ, դա կամքի բան չէ. դա մի լեզուաբանական երևոյթ է որ ունի իր օրէնքները, որոնց մասին այստեղ խօսելը անտեղի և աւելորդ ենք համարում: Ուրեմն իրանցից անկախ՝ բուն լեզուաբանական պատճառներից ստիպված արևմտեան հայերը կերպարանափոխում են Եւրոպեան այբբենաբանը: Եթէ այդ ներելի է, ասում ենք, արևմտեան հայերին յիշեալ պատճառներով, ներելի չէ մի հանդիսի որ իր լեզուով և տեղով պատկանում է արևելեան հայոց գրականութեան: Հայոց լեզուի արևելեան ճիւղը չէ անցել տառափոխութեան այն աստիճանները, որոնք արդէն կատարված են արևմտեան մասում: Ճշմարիտ է՝ հայոց լեզուի արևելեան ճիւղի բարբառներից շատերը նոյնպէս mediae բ (b), գ (g), դ (d) և այլն փոխել են tenues պ (p), կ (k), տ (t) և այլն, բայց հակառակ երևոյթը դեռ չէ կատարվել, ինչպէս այդ կատարվել է արևմտեան մասում՝ այսինքն tenues պ (b), կ (k) և այլն երբէք չեն արտասանվում բ (b), գ (g) և այլն. օրինակ, եթէ արևելեան բարբառներից շատերը (Երևանի, Ղարաբաղի և այլն) արտասանում են՝ պան (pan), կործ (kortz), բայց նրանք մի և նոյն ժամանակը չեն արտասանում և ընդհակառակ Բօղոս (Bogcos), գնիգ (gnig) և այլն ի տեղի (Pogcos), knik և այլն, ինչպէս այդ անում են արևմտեան հայերը: Մին էլ որ արևելեան բարբառների թւում կան դեռ մի քանի բարբառներ (օր. Թիֆլիսի և Ագուլիսի) որոնք խնամութեամբ պահել են *) հայոց տառերի մեսրոպեան արտասանութիւնը՝ նրանք արտասանում են գինի—gini, պատկեր—patker, դու—du, տուն tun և այլն: Ուրեմն արևելեան հայոց գրականական լեզուն ոչինչ հարկաւորութիւն չունի աղաւաղելու Մեսրոպի այբբենարանի աւանդութիւնը, նրա տառերի կարգը և արտասանութիւնը: Ուրեմն այս դէպքում, ուր հնութիւնը պատուել և պահել հարկաւոր է, «փարոսի» «գրաբառաֆիլ» հրատարակիչները մոռանում են իրանց հնասիրութիւնը: Բայց գոնեա այստեղ էլ հակասութիւններ չը լինէին. արդեօք կարող են մեզ բացատրել պ. և տ. Մսերեանները թէ ինչու Кремль, Меньшикова բառերի մէջ к գրելու է հայերէն ք՝ Քրեմլ, Մէնշիքօվա, իսկ Москва բառի մէջ նոյն к տառը չը պիտի արժանանայ այդ պատւին և պիտի մնայ՝ Մօսկվա: Եթէ հարկաւոր է գրել Մօնթէնէկրօյի, ապա ինչու գրենք Ջէրնագօրիայի և ոչ Չէրնակօրիայի (22) չէ թէ Մօնթէնէկրօ բառի մէջ էլ կ դրված է ի տեղի գ (г). եթէ ուղիղ է քարտաղլուր (այսա—դ) ապա ինչու Գուլչինեօ և ոչ Ցուլչինեօ. եթէ գրում էք Ջէմս Պրայս որ ընդհակառակը արտասանելով դուրս գայ ուղիղ Джемсъ Брайсъ, ապա ինչու չէք գրում բարլամենդ որ ընդհակառակը արտասանելով դուրս գայ ուղիղ парламентъ: Այսպիսի կոպիտ հակասութիւններով և սխալներով լիքն են «փարոսի» տետրակները:—

Ահա ինչպիսի զզուելի տեսարան է ներկայացնում մեզ «փարոսի» լեզուն: Միթէ լեզուն այն աստիճան երկրորդական բան է որ այդպիսի կամայականութեամբ և անուշադրութեամբ վարվելը նրա հետ ներելի լինի. այդ տեսակ վարվելը մի լեզուի հետ, որը դեռ կարօտ է մշակութեան, յանցանք է. պարբերական թերթերի, զանազան «հանդէսների» պարտականութիւնն է օգնել այդ մշակութեանը, ոչ թէ աղաւաղել լեզուն. առնելով հասարակութեան (ազգի) կենդանի լեզուն, գրականութիւնը և մամուլը պիտի վերադարձնէ հասարակութեանը նոյն կենդանի լեզուն ինչքան կարելի է գեղեցկացրած, կոկված, մշակված, բայց առանց կամայականութեան, առանց վայր ի վերոյ, անբնական հայացքների:

Մօսկվա. Սարգիս Սարգսեանց

*) Այստեղ տեսնում ենք վ զանազանվում, չը նայելով որ «փարոսը» ըստ երևոյթին միանգամից ընդունել է ու վ—ի տեղ այդպիսի դէպքերում:

*) Ուղղական պատիւ, թիւ ինչպէս՝ պարիսպ, սեռական պատւ—ի, թւ—ի, պարսպ—ի:

*) Բացառութիւնները շատ քիչ են:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Դուրս եկաւ մամուլի տակից և վաճառվում է „Կենտրոնական“ և պ. Զ. Գրիգորեանցի „Կովկասեան“ գրավաճառանոցներում „Մտաւոր, ֆիզիկական և բարոյական ինքնակրթութեան մասին“ հեղ. Ջօն Ստիւարտ Բլէկկի. Թարգմ. Գրիգոր Շահբուդաղեանի. գինն է 60 կոպէկ: Օտարաքաղաքացիք կարող են ուղղակի թարգմանչին դիմել այս հասցէով. Въ Тифлисъ, Учителю Армянской Духовной Семинарій Нерсисянъ, Григорію Шахъ-Будагянцу.

Տպագրութեան համար բոլորովին պատրաստ է թարգմանչի հետևեալ աշխատութիւնը. „Մայրական Դաստիարակութիւնը, բնութեան օրինաց վերայ հիմնուած“. հեղ. Ժ. Ռամբոսսոնի:

Վերականգնեցնող ՄԱԿ-ՄԱՍՏԵՐ, մազերը ամրացնող և նրանց ԲՆԱԿԱՆ ԳՈՅՆԸ վերադարձնող: Գինը 2 ր. շիշը, ՓՈՍՏԱՅՈՎ ուղարկված 2 ր. 49 կոպ.: ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ խանութի մէջ: Մի և նոյն տեղը ԽԻՆԱՅԻ ԻՒՂ, մազերը ամրացնելու համար, 1 ր. ամանը վրձին գլխացուի դէմ, ՏՈՒԱԼԷՏԻ ՍԱՊՈՆ և հոտաւէտ ջրեր և այլն: 43—100

ՆՈՐ ՏՊԱՐԱՆ

ՄՈՎՍԷՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆՑ ԵՒ ԸՆԿ.

ԳԱՆՈՎՍԿԱՅԻ ՓՈՂՈՑ, տուն ԻՇԽ. ԲԷՀԲՈՒԹՈՎԻ

Այս օրերս բանալով ԹԻՖԼԻԶՈՒՄ լիակատար ՏՊԱՐԱՆ իւր ամեն պարագայիւքը, ընդունում եմ տպելու ԱՄԵՆ ԼԵԶՈՒՈՎ և ամեն տեսակ պատուէրներ. այն է՝ ԳՐՔԵՐ, ԼՐԱԳՐԵՐ, ԱՄՍԱԳՐԵՐ, ԲԼԱՆԿՆԵՐ, ՀԱՇՈՒԵՑՈՒՑԱԿՆԵՐ, ՀԱՇՈՒԻ ՏԵՏՐԱԿՆԵՐ, ՏՈՄՍԱԿՆԵՐ, ՉԱՅԻ ԵՒ ԾԽԱԽՈՏԻ ԵԱՌԼԻԿՆԵՐ (զանազան գոյների) և այլն:

Տպագրութեան մաքրութեանը և տպարանական կանոնների ճշտութեանը համար ԻԲՐԵՒ ՄԱՍՆԱԳԷՏ պատասխանատու եմ լինում միշտ: ՊԱՏՈՒԷՐՆԵՐԸ կը կատարուին ԿԱՐՃ ՄԻՋՈՑՈՒՄ, ԱՄԵՆԱՄԱՏՉԵԼԻ ԳՆԵՐՈՎ: 5—5 (2)

ՎԱՃԱՌՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ ՄԷՋ կը ծախվեն. վարտիքներ 4 ր., ամբողջ հագուստ 14 ր. և աւելի, տրիկօ և պարուսինա 75 կ. արշինը: Նոր ձևի հրացաններ 45 ր. 60 ր. և 100 ր., րէվօլվէրներ 4—40 ր., գլխարկներ 1 ր., թամբեր 30 ր. և աւելի, կօնեակ առաջին տեսակի 2 ր. շիշը, հին պօրտ-վէյն և խերես 1 ր. 40 կ., շամպայն գինի 3 ր., կօնֆեկտներ 35 կ. փունտը, շօկօլադ-ֆրայ 1 ր. 20կ., անգլ. փունտը և թէյ առանց թղթի 1 ր. 60 կ. փունտը, ամենալաւը Մոսկվայից 2 ր. 20 կ. թղթով: ՄԻԵՒՆՈՅՆ ՏԵՂԸ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ մահճակալներ, մատուցարաններ, կողպէքներ, դանակներ, գդալներ, գրիչներ, թուղթ, կլէօնկա, ձիասանտր, վրձին, ամաններ, բաժակներ, մուրաբաներ և այլն 30% աւելի էժան, քան թէ ուրիշ խանութներում: 1—15

LANGUE ET LITTERATURE FRANÇAISE

Un professeur de l'Université de Paris désire donner des LEÇONS.

S'adresser á la Librairie Baerenstamm. 1—3

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ մէջ ծախվում են հագի դէմ ԿՕՆՖԵԿՏՆԵՐ 40 կ. փունտը, խինայի գինի ջերմի դէմ 1 ր. 50 կ. շիշը, պարսկական ՇԵՐԲԵՏ, ցիտրադ մագնեզիայի ծարաւի դէմ 70 կ., ամենալաւ ԿՕՆԵԱԿ 2 ր., հին ՊՕՐՏ-ՎԷՅՆ ԵՒ խերես 1 ր. 40 կ., ՄԵՂՐԱՄՕՄ և չոր ՍԱՊՕՆ և այլն: 13—15

Դուրս եկաւ մամուլի տակից և ծախվում է „Կենտրոնական“ ու „Կովկասեան“ գրավաճառանոցներում ՄՕԼԻԷՐԻ „ՏՂԱՄԱՐԴԿԱՆՑ ԽՐԱՏ“, ՀԵՂԻՆԱԿԻ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԵԱՄԲ: Գինն է 30 կ.:

Մամուլի տակից դուրս եկաւ և վաճառվում է Թիֆլիսի հայ գրավաճառների մօտ Կ. Կոստանեանցի „Գրաբառ բայերի ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ մի աղիւսակի մէջ, գործնական և գիտակցական ուսումնասիրութեան համար“: Գինը՝ հատով 25 կոպ., դումարով՝ 20 կ.:

Այս գրքոյկը պարունակելով իւր մէջ բայերի մի պարզ նախագիտելիք, յանգերի, օրինակների և խոնարհմանց ամփոփ աղիւսակներ՝ շատ հեշտացնում է աշակերտաց գրաբառ բայերի ուսումը: Ի նկատի ունենալով գործի օգտակարութիւնը և գնի թեթևութիւնը համարձակ կարելի է խորհուրդ տալ գրաբառ ուսանող աշակերտաց ձեռք բերելու յիշեալ երկասիրութիւնը:

Նոյն հեղինակի „Հիւսուածք հայ պատմագրաց“, 3 հատոր (3 ր.) և „Հայոց հեթանոսական կրօնը (30 կ.) կարելի է նոյնպէս Թիֆլիսի գրավաճառներից կամ ուղղակի հեղինակիցն ստանալ:

ԵՂ. ՍԱԼԻ-ՕՂԼԻ ԾԽԱԽՈՏԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆԻՑ: Ի նկատի առնելով, որ մի քանի ժամանակից Թիֆլիսի ծխախոտի շատ ԳՈՐԾԱՐԱՆԱՏԷՐԵՐ լաւ առևտուր չունենալով, իրանց թոյլ են տալիս ԿԵՂԾԵԼ իրանց արդիւնաբերութեան ԴՐՕՇՄՆԵՐԸ, որոնք արտաքուստ նմանութիւն են ունենում մեր դրօշմների հետ և գրագէտներն էլ նրանց դժուար կը զանազանեն, մեր գործարանը հարկաւոր է համարում ԶԳՈՒՇԱՑՆԵԼ գնողներին և առաջարկել նրանց, որ գնելու ժամանակ ուշադրութիւն դարձնեն մեր ՖԻՐՄԱՅԻ վրա. „ԹԻՒՐՔԱՑ ՀՊԱՏԱԿ ԵՂԲԱՐՔ ՍԱԼԻ-ՕՂԼԻ“:

Գործարան ՍԱԼԻ-ՕՂԼԻ 2—3

144 Արծրունու գալէրէա 144 ամենաէժան պահեստ մեբէլի և հայելիների:

Въ Редакціи газеты «МШАКЪ» Продается „ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНІЕ ТУРЕЦКИХЪ АРМЯНЪ.“

Д. Григорія АРЦРУНИ.

Брошюра напечатана въ Москвѣ.

Цѣна 25 коп.

Զըր նոյելով մաքսերի աւելանալուն ապրանքները առաջվայ գներով կը ծախվեն. ԿՕՆԳՕ-ԹԷՅ 1 ր. 5 կ. և 1 ր. 10 կոպ., շատ լաւ ՄՕՆԻՆԳ 1 ր. 20 կ. և 1 ր. 40 կ., հիանալի ԿԱՅՍԱՌԻ 1 ր. 60 կ. և 1 ր. 80 կ. և ԱՄԵՆԱԼԱՒ ԹԷՅ 2 ր. առանց թղթի: Անգլիական րէվօլվէրներ 4 ր.—40 ր. և հրացաններ 20 ր.—200ր. Անգլիական խանութի մէջ: Գործակալութիւն ԲԱՐՆՍԲԻԻ ԹԱՄԲԵՐԸ, Ջօնսօնի ԿՈՂՊԷՔՆԵՐԸ, Տուրնօրի ԳՐԻՉՆԵՐԸ և էկստրակտ կակաօ-շօկօլադի ծախելու համար, որոնք փարիզի հանդիսի ժամանակ ոսկէ մեդալ ստացան: ՀՕՏԱՒԷՏ ԹԷՅԻ ՖՈՒՆՏԸ ՊԱՏՈՒԱԿԱՆ ԹԷՅԱՄԱՆՈՎ 1 ր. 65 կ. և ամենալաւը 2 ր. 30 կ.: Վաճառականներին օգտաւէտ է մեծ քանակութեամբ ապրանքներ առնել Անգլիական խանութի մէջ: Ամբողջ հագուստ 15 ր., կօնֆեկտներ հազի դէմ 60 կ. փունտը: 52—100

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆ

ԴԷՅԿԱՐԽԱՆԵԱՆԻ

վաճառականական տան

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆ

Միխայլովսկի փողոցի վրա № 69.

Առաջարկում եմ պ. պ. ցանկացողներին օգուտ քաղել կամ Դէյկարխանեանի խանութից և կամ Նշանաւոր և տաղանդաւոր, վերջին նորաձևութեանց ճարտարուեստ ճաշակով շորերի, լի մեծ շքեղութեամբ և արուեստով ինչպէս հաղուագիւտ ձեռքի գործարանից: A propos կատարվում են պատուէրներ զանազան սպիտակեղէնների և նոյնպէս ուղղելը, նորոգելը, կարելը, ձևելը. նոյն տեղում և լուանում են շապիկներ, սպիտակեղէն, շորեր և մաքրում են վերջիններս և պատրաստում են վարագոյրներ յայտնի արդէն եւրոպական օրինակով: 3—3 (7)

ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ ԿՈՎ. ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑ. Զ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑԻ:

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՎԱԾ ԳՐՔԵՐ

1. Ա. Մ. Ե. Պ. — Դիւցազունք ըստ Խորենացւոյը Հայկ, Արամ, Վահագն. պատկերներ պատմական կեանքից: Տփխ. 81 թ. գինն է 30 կ.:
2. Կոստանեանց. Կ.—Գրաբառ բայերի խոնարհումը մի աղիւսակի մէջ. գործնական և գիտակցական ուսումնասիրութեան համար. գինն է 25 կ.:
3. Երզնկեանց Եզ. քհնյ. — Խմբական ձայնագրեալ ազգային երգեր (սակաւաթիւ) 50 կ.:
4. Մօրիս Բլօք— փոքրիկ ձեռնարկ գործնական տնտեսութեան. Թարգմանեց զանազան փոփոխութիւններով Ս. Պալասանեանց 50 կ.:
5. Մովսէսի Խորենացւոյ պատմութիւն Հայոց 80 կ.:
6. Ջօն Ստ. Բլեկկի—մտաւոր, Ֆիզիքական և բարոյական ինքնակրթութիւն 60 կ.:

Մամուլի տակ են հրատարակութեամբ Զ. Գրիգորեանցի

1. Ծերենցի— Թէոդորոս Ռշտունի
2. — Թորոս Լևոնի (2-րդ տպագրութիւն)
3. Գամառ-Քաթիպայի—մանկական երգեր և ոտանաւորներ:

3—12

ԻՆՉ Է ՊԱՏՃԱՌԸ ՈՐ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՄԱԳԱԶԻՆԸ ծախում է այժմ այնքան մեծ քանակութեամբ թէյ և այլ ապրանքներ: Որովհետև այդ մագազինը ստանում է թէյ ուղղակի պլանտատորներից, առնում է բոլոր ապրանքները ուղղակի գործարաններից և բաւականանում է փոքր շահով: Այդտեղ կայ սովորաբար 50,000 փունտ թէյ առաջին տեսակի, կակաօ և շօկօլադ-ֆրայ, մուրաբա և կօնֆէկտներ 25% աւելի էժան, քան թէ ամեն տեղ, անկողիններ, հրացաններ, րէվօլվէրներ, կողպէքներ, մատուցարաններ, ամաններ, դանակներ, գդալներ, թէյամաններ, բաժակներ, թասեր, դուլպաներ, կանանց և տղամարդկանց, թաշկինակներ, մակինտօշներ, կալենկօր, թուղթ, մատիտներ, տետրակներ, գրիչներ ամեն ձեռքի համար և այլն, 20 մինչև 40% աւելի էժան քան թէ ուրիշ տեղ: Արծրունու գալէրէում: 100—75

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 30 Марта 1881 года.

Типографія Главн. Управ. Намѣстн. Кавказск.